

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

תרבות ומורשת בראש-העין

בראש המעיין

"וַאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאֲבָא אֶתְכֶם אֵלַי" (שמות יט, ד')

מרכז מורשת יהדות תימן, מתוך: ויקיפדיה

היש"מ מותאם לסדנת "מפגש תרבויות בארץ ישראל"

מאת: תמר ידידים

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

עיבוד: אלי שיש

תשע"ה, 2015

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

בראש המעיין

"וְאַשָׁא אֶתְכֶם עַל כִּנְפֵי נְשָׁרִים וְאַבָּא אֶתְכֶם אֵלַי" (שמות יט, ד)

תרבות ומורשת בראש-העין

ראש-העין נמצאת סמוך למקורות נחל הירקון ונקראת על שם. העיר הוקמה בשנת 1949, לאחר מלחמת העצמאות, על שטחו של בסיס בריטי נטוש. תושביה הראשונים של העיר היו עולים – יהודים מתימן שעלו לארץ במבצע **"כנפי נשרים"** בשנים 1949, 1950. עד היום, תושבי האזור הוותיק של ראש-העין, השומרים על מורשת יהדות תימן, מעניקים לעיר את צביונה המיוחד.

מסלול הניווט עובר באתרים שונים בשכונת רמב"ם המספרים את סיפורה של ראש-העין: מעלייתם של יהודי תימן והגעתם אל מעברת העולים, שהוקמה בשטחו של מחנה בריטי נטוש, ועד היום.

המסלול בראש-העין פותח צוהר אל חייה התרבותיים של העדה התימנית ואל מורשתה, ומאפשר היכרות עם היישוב שהתפתח ממעברת עולים ואט-אט נהיה לעיר.

חבל ארץ: **השרון**.

משך זמן היש"מ: כ-4 שעות (ללא נסיעה).

אורך מסלול ההליכה: כ-3 ק"מ.

מפה: מפה מס' 7, השרון ומערב השומרון.

נקודת התחלה: גינה ציבורית בשכונת מצפה אפק, מזרחית (צמוד) לבית ספר "אשכול", ברחוב שבזי 157.

נקודת סיום: גן המומינים, מתנ"ס "לב העיר", רחוב מרבד הקסמים 10.

עונה מומלצת: כל השנה.

מגבלות: אין.

דגשי בטיחות: אין לפצל חוליה, הליכה במדרכות בלבד, חציית כבישים במעברי חצייה ובצמתים מרומזרים.

דרגת קושי: קל, בר-נגישות .

אתרים בתשלום: **מוזאון מורשת תימן**.

תיאומים: אפשר לתאם ביקור בבית כנסת "אלבום", שבו נמצא ספר תורה מתימן בן 800 שנה. איש קשר: רמי יוסף, טל': 052-9461571; או ישירות עם יחיאל קרוואני, טל': 03-9380120, המספק גם הסברים על המקום (תחנה 7 במפה).

אפשר לתאם מפגש גם עם **מלבישת כלות**, נעמי ערוסי, טל': 03-9387794

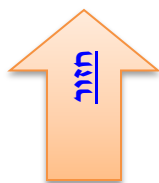
מה ביש"מ

1. תיאור מסלול
2. מפות היש"מ
3. תיאור האתרים שבמסלול
4. מהלך הפעילות ביש"מ
5. המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ
  - שלא נלך לאיבוד – מציאת כיוונים (1)
  - התמצאות במרחב (2) – תצפית
  - התמצאות במרחב (3) – תשובות למורה
  - מה קשור (4)
  - זכריה בן עזרא (5) – שיר
  - סחלב חם – מתכון (6)
  - חוליות ורחובות (7)
  - חוליות ורחובות (8) – תשובות למורה
  - הסוקרים באים (9)
  - מי אני – מידע (10)
  - תרבות ומורשת בראש-העין – ניווט משימתי (11)
  - תרבות ומורשת בראש-העין – ניווט משימתי (12) – תשובות למורה
  - מעגל של"ח (13)
  - מהו מעגל של"ח
  - אל תגידו ב"קאת" (14) – המחזה
  - זרקור מידע – ראש-העין (15)
  - ניהול היש"מ (16)
  - א. טבלת ניקוד
  - ב. תשובות הכוונה למש"צים להדרכה בתחנות
6. תנ"ך: שמות יט, ד
7. ביבליוגרפיה מומלצת
8. קישורים אינטרנטיים נוספים

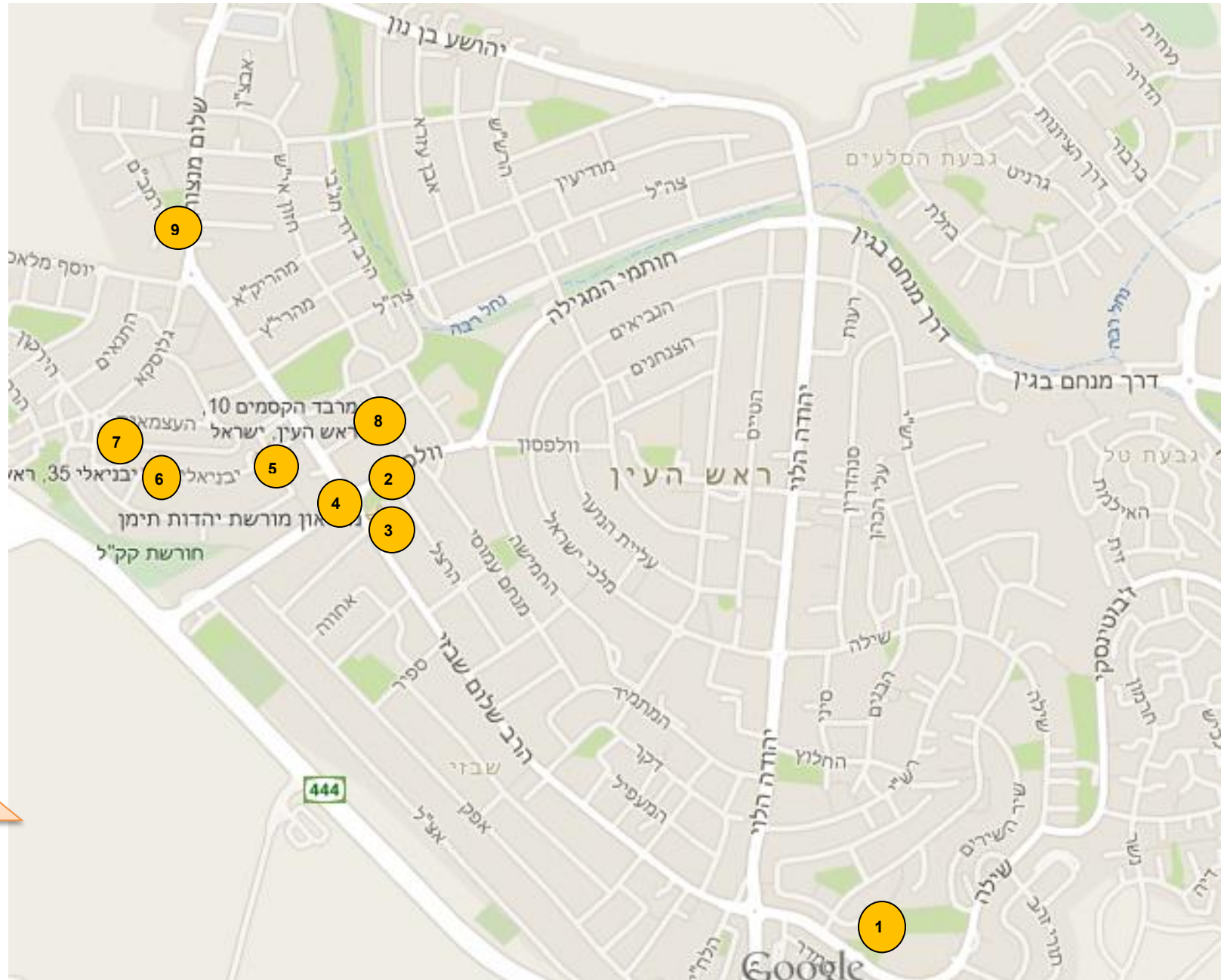
תיאור מסלול

המסלול מתחיל בפעילות **בגינה הציבורית בשכונת מצפה אפק**, מזרחית לבית ספר "אשכול", ברחוב שבזי 157 (1). משם נמשיך ברחוב שבזי, בכיוון צפון-מערב, אל **מוזאון יהדות תימן** (2). מסלול המשימות מתחיל **בקיר הזיכרון לחללי צה"ל במערכות ישראל** (3), שבסמוך ל**מוזאון יהדות תימן**. משם נחצה בזהירות את צומת רחוב שבזי ושדרות המלך שלמה, לכיוון מערב, אל **הפסל הכחול** (4), המצוי בצדה הצפוני-מערבי של הצומת. מכאן נמשיך מערבה לכיוון סניפי יד לבנים ויד שרה, עד שנגיע לעיקול שברחוב אבן-גבירול. נפנה ימינה (לצפון-מערב) ונצעד עד שנגיע ל**מגדל שמירה** (5) מימי הבריטים. מכאן נלך הלאה עד המפגש עם רחוב יבניאלי, נפנה בו מערבה (שמאלה) ונלך עד בית מספר 34, **ביתו של זכריה משה, ראש העיר הראשון** (6). נפנה ימינה (צפון-צפון-מערב), לדרך שאינה רחוב מוסדר. נלך מרחק של כמאה מטרים, עד למבנה בריטי ישן שהיה לימים **לבית הקולנוע הראשון** (7) בראש-העין ושבקרוב יהיה לסינמטק. נסיים את המסלול **בגן המומינים** (8), ליד מתנ"ס "לב העיר", ברחוב מרבד הקסמים 10.

יש אפשרות (בתיאום מראש) לביקור **בבית כנסת "אלבום"** (9), שברחוב רמב"ם, שבו מצוי ספר תורה בן 800 שנה.

מפת היש"מ, מתוך מפות גוגל

תיאור האתרים שבמסלול

גינה ציבורית בשכונת מצפה אפק (1)

שכונת "מצפה אפק" היא האחרונה מבין השכונות המרכיבות את האזור המכונה "ראש העין החדשה" היא נבנתה בתחילת שנות ה-90, ויחד עם יתר השכונות של האזור החדש הכפילה את מספר התושבים בראש העין - וכך היא קיבלה, למעשה, מעמד של עיר. מכיוון שהשכונה צמודה לאזור המכונה "ראש העין הוותיקה", בה מתגוררים בעיקר התושבים הוותיקים שעלו ארצה מתימן עם הקמת המדינה, מצפה אפק הוא אזור מסורתי יותר מהשכונות החדשות. לא מעט צעירים שגדלו בראש העין הוותיקה, וביקשו להתגורר בדירות ובבתים חדשים בסמוך להורים, קבעו בה את משכנם.

קיר זיכרון (2)

קיר זיכרון שעליו שמות חללי ראש-העין שנפלו במערכות ישראל. על הקיר כתובים הפסוקים: "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" ([ישעיהו ב, ד](#)); "ניקתי דמם לא ניקיתי" ([יואל ד, כא](#)), וכן מופיעים עליה שלושה סמלים: סמל ראש-העין, סמל "יד לבנים", סמל צה"ל. במקום מוצבים נר יזכור ופסל יזכור.

מוזאון למורשת יהדות תימן (3), רחוב שבזי 41

המוזאון בנוי בתוך מבנה בריטי עתיק ששימש את המחנה הבריטי. בשנים 1949-1951, הוקם במקום מחנה לעולים. מבנה זה שימש בו לבית ילדים, לבית ספר לבנות ותחנת כבאות. היום משמש כבית מורשת. במקום יש תמונות מהעלייה התימנית, תמונות של מלאכות יד שנהגו בתימן, של המורי בעת לימוד, של מטבח תימני ושל אמנות צורפות תימנית. במקום שלט שבו נכתב כי בתקופת האצ"ל היה במבנה סליק של לי נשק.

פסל כחול (4), בצומת הרחובות שבזי ושלמה המלך

את יצירת הפסל, הנקרא "על כנפי נשרים", הזמין יגאל יוסף בעת שניהן כראש העיר. הפסל מסמל את חידוש ראש-העין ואת החיבור בין השכונות הוותיקות לחדשות.

סמלים בפסל

כנפיים – המסמלות את מרבד הקסמים: מבצע העלאתם של יהודי תימן לארץ ישראל בשנים 1949, 1950. מבצע זה ידוע גם בשם "על כנפי נשרים", על-פי הכתוב בספר שמות יט, ד: "ואשא

אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אליי. כן נקרא המבצע גם בשם "ביאת המשיח". הכנפיים מזכירות גם התפרצות מעיין (מעיינות ראש-העין).
חישוק עגול – מסמל את האיחוד בין השכונות הוותיקות לחדשות ואת איחוד עם ישראל.
פסי מתכת – מסמלים את צינורות המוביל הארצי המובילים מים מהכנרת לראש-העין.
צבע כחול – מסמל מים, מעיינות ראש-העין.

מגדל שמירה (5), רחוב יבניאלי פינת אבן-גבירול

בתחילת המאה ה-20, בשנים 1917-1918, עם תחילת השלטון הבריטי באזור, נסללה מסילת רכבת מלוד לראש העין. למסילה זו נודעה חשיבות רבה בתנועת רכבות לצורכי הצבא הבריטי בהתקדמותו צפונה. בקרבת תחנת הרכבת של ראש-העין, הקימו הבריטים בסיס צבאי גדול, שכלל גם מחסני תחמושת ובתי מלאכה.
חשיבותה הרבה של ראש-העין בתקופת המנדט נבעה גם מהמחצבות שבמגדל-צדק, שסיפקו חומרים לבנייה במישור החוף; ומכך שהמים לירושלים סופקו ממקורות הירקון.
במאי 1948, השלימו כוחות המנדט הבריטי את פינוי המחנה ותחנת השאיבה שלידו. מגדל השמירה הישן והמט ליפול הוא אחד משרידי המחנה הבריטי.

ביתו של ראש המועצה הראשון (6), רחוב יבניאלי 34

בית המועצה הראשון היה למעשה ביתו של זכריה משה. בשנת 1949, עלו זכריה ורינה ושני ילדיהם ארצה במבצע "כנפי נשרים", הידוע גם כמבצע "מרבד הקסמים", והגיעו לראש-העין. לאחר שהות של שבועות מספר במחנה ראש-העין, הציעו להם לעבור לחורבת לוזים (כיום חורבה זו היא חלק משמורת הסטף). זכריה התמנה לאחראי על הביטחון באזור (מא"ז). בשנת 1956, גויס זכריה ל"מבצע קדש" ושימש כמקלען יחידי בפלוגה שבפיקודו של חיים לסקוב.

זכריה פתח את הסניף הראשון של מפא"י בראש-העין, וניהל אותו במשך כארבעה עשורים.
זכריה משה כיהן בשנות החמישים כיושב ראש המועצה וכיהן בשנים 1964-1965. מאז כהונתו הראשונה ועד לפרישתו מהחיים הפוליטיים, בסוף שנות השבעים של המאה הקודמת, היה חבר המועצה המקומית.
במשך כל שנות פעילותו הפוליטית, ואף לאחר פרישתו, המשיך לשרת את הציבור ולייצגו בפני מוסדות השלטון השונים וכן שימש גם כבורר בסכסוכים חברתיים ומשפחתיים.

זכריה משה נפטר בשנת 2005 ונקבר בבית העלמין בראש-העין.

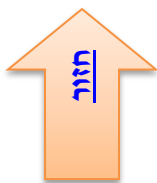
בית הקולנוע הישן (7), בין רחוב יבניאלי לרחוב העצמאות

בית הקולנוע הישן פעל במבנה ששימש למטבח המחנה הבריטי. לאחר שהוקם מחנה העולים, שימש המבנה מטבח עבור העולים החדשים, ובו קיבלו ראשוני המתיישבים התימנים שלוש ארוחות מדי יום ביומו. מאוחר יותר, הוקם בו בית קולנוע, והוא פעל עד לשנות השמונים של המאה הקודמת. את בית הקולנוע החזיקו שלוש משפחות מראש-העין. היום המבנה עומד בשימונו ומט ליפול.

גן המומינים (8) רחוב מרבד הקסמים 10

בית כנסת אלבום (9), רחוב רמב"ם

בבית כנסת זה מצוי ספר תורה בן 800 שנה שהובא לארץ מתימן.

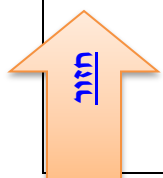

מהלך הפעילות ביש"מ

ס ו ד ר	מיקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	גינה ציבורית בשכונת מצפה אפק (1) רחוב שבזי	הצגת נושא היש"מ	מה מצפה לנו היום – קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול.		שמות החוליות - שלום שבזי - אבן-גבירול - רמב"ם - יהודה הלוי - שלמה המלך *החלוקה לחוליות והגדרת תפקידן ייעשה עוד בכיתה.		טבלת רישום, <u>בניהול היש"מ</u> (16)
		הנחיות	לו"ז, הנחיות, הוראות, דגשי בטיחות	במליאה	בהנחיית <u>מש"צים</u>	5 דק'	
	<u>תצפית</u>		1. <u>משחק</u> <u>שלא נלך לאיבוד (1)</u> – "פיקולו צפון", בהנחיית מש"צים. 2. <u>התמצאות במרחב</u> <u>(2)</u> – תצפית <u>התמצאות במרחב (3)</u> – תשובות למורה <u>מה קשור (4)</u> 3. השיר: <u>זכריה בן</u> <u>עזרא (5)</u> 4. ראש-העין – ציוני דרך	תחילה יש להסביר כיצד לאתר כיוונים (ולתאים את המפה לשטח).	מש"צים אחרים, בהשגחת מורה, מכינים בינתיים סחלב או תה.	40 דק'	<u>זכריה בן עזרא</u> נגן ורמקול כלי כתיבה
	ממעברה לעיר			<u>זרקור מידע</u> – <u>ראש-העין (15)</u>			
	בישולי שדה		ארוחת בוקר שתלמידים ארגנו במשותף. בנוסף, סחלב חם או תה צמחים. <u>סחלב חם – מתכון (6)</u>	השגחה מפני האש שבגזייה. להניח ג'ריקן סמוך לגזייה.	בסיום ארוחת הבוקר, יש לנקות את השטח.	30 דק'	ג'ריקן מים גזייה גפרורים סיר כף עץ כוסות כפיות 4- ליטר חלב 200- גרם קורנפלור סוכר
2	משכונת מצפה אפק למוזאון מורשת	הליכה	<u>משימת דרך:</u> <u>משימת התבוננות</u> <u>וצילום לאורך רחוב</u> <u>שבזי:</u> דמויות, בתים, חצרות, רחובות	משימת צילום, בהקפדה על צנעת הפרט. התמונות ישמשו		20 דק'	

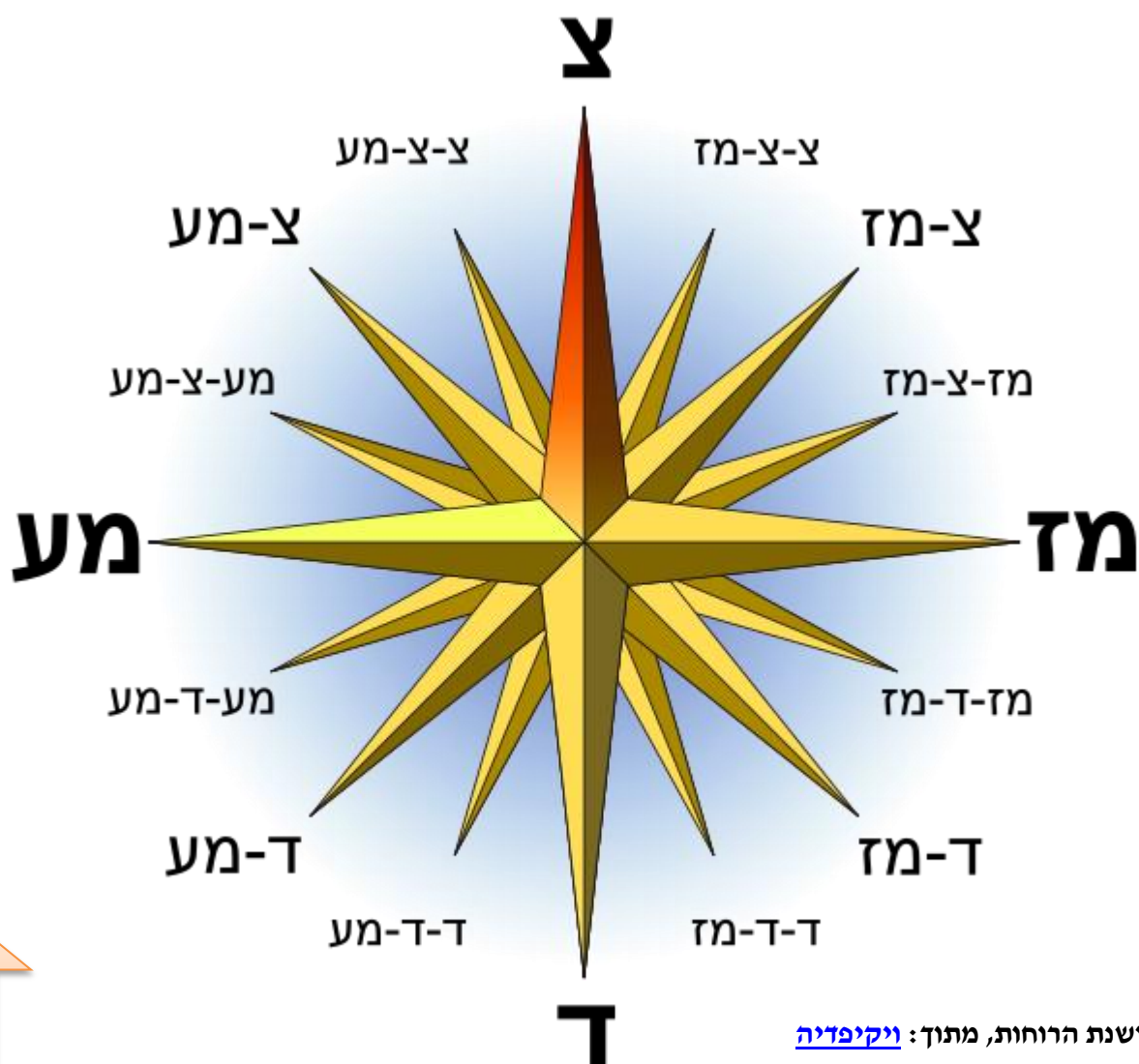
			לסיכום היש"מ בכיתה.			תימן	
3	מוזאון מורשת תימן (2) רחוב שבזי 41	ביקור במוזאון	הדרכה מקומית על תרבות יהודי תימן ומורשתם	אפשר להזמין בתשלום : מאכלים תימניים, תלבושות תימניות, קיום מעין טקס חינה.	הקפדה על התנהגות הולמת	30 דק'	
	ברחבה מול המוזאון	מפגש "הוגי דעות, פייטנים ומלך אחד"	החוליות לומדות זו מזו פרטים המשותפים לאישים שהרחובות קרויים על שם.	חוליות ורחובות (7) שלום שבזי יהודה הלוי רמב"ם אבן-גבירול שלמה מלך	התלמידים יביאו תלבושות ואביזרים שיכולים להעיד על מוצא הדמות של קבוצתם או על עיסוקה.	15 דק'	תלבושות שהביאו התלמידים חוליות ורחובות (8) – תשובות למורה
	תרבות ומורשת, הזנקה לניווט המשימתי	הנחיות לקראת היציאה לניווט, חלוקת מפות ודפי משימה: תרבות ומורשת בראש-העין – ניווט משימתי (11)	הניווט בחוליות הוא על בסיס תחרותי. כתבי החידה מובילים לתחנות המשימה. מש"צים פזורים בתחנות לאורך המסלול. קביעת שעת סיום. יציאה לניווט רק לאחר בדיקת "סיפור הדרך" ואישורו (טרם היציאה לניווט, כל קבוצה מציינת למורה מהיכן היא יוצאת, לאן, אילו רחובות תעבור, לאילו כיוונים תלך וכו'.	-מתן הנחיות במליאה. רישום שמות חברי הקבוצה ומספרי הטלפונים. במהלך הניווט, על התלמידים לבצע את משימת הסוקרים באים (9)	10 דק'	טבלת רישום, בניהול היש"מ (16) ערכת ניווט לחולייה: מפת היש"מ מס' 2 הסוקרים באים (9) מי אני – מידע (10) תרבות ומורשת בראש-העין – ניווט משימתי (12) – תשובות למורה	
6	שכונת רמב"ם, אתרים 7-2	תרבות ומורשת	ניווט משימתי בחוליות			90 דק'	
7	גן המומינים, מתנ"ס "לב העיר" (8), מרבד הקסמים 10	סיום הניווט מעגל של"ח המחזה סיכום היש"מ	מעגל של"ח (13) אל תגידו ב"קאת" (14) – משימת מש"צים	הכרזה על החוליה המנצחת וחלוקת פרס.		15 דק'	פרס (ממתק). תלבושות באחריות המש"צים.

שלא נלך לאיבוד – מציאת כיוונים (1)

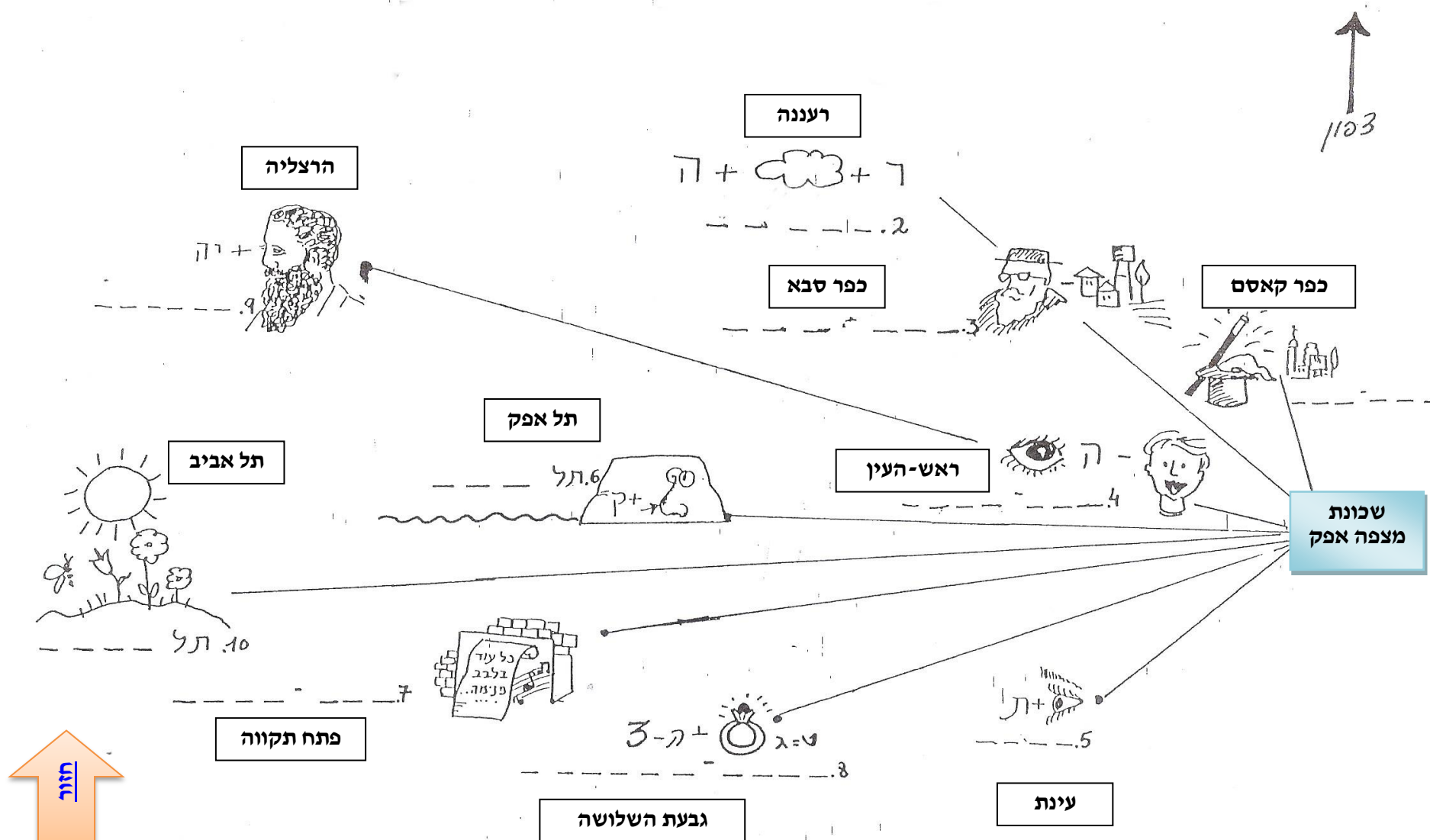
1. פיקולו כיוונים

המורה, או המשי"צ, נותן הוראות לקבוצה לפי כיוונים. הוראה הנפתחת במילה **"פיקולו"**, ולאחריה ציון כיוון, יש לבצע. מהוראות שאינן פותחות במילה זו יש להתעלם. משתתף אשר אינו ממלא אתר הוראה שפתחה ב"פיקולו" או המבצע הוראה שלא פתחה בביטוי זה נפסל.

התמצאות במרחב (3) – תשובות למורה
תצפית משכונת מצפה אפק

מה קשור (4)

ציור: קבוצת המש"צים מחטיבת "גוונים" בראש-העין

1. הקשיבו לשיר "אני זכריה בן עזרא".
2. ענו על השאלות.
3. כתבו מה הקשר בין הציור לשיר שאתם שומעים ברקע ולראש-העין.

התבוננו בציור

- א - תן כותרת: _____
- ב. כמה פעמים ביום חולק המזון? _____
- ג. מי הכין את המזון? _____
- ד. היכן אכלו? _____
- ה. מה צריך להציג כדי לקבל מזון? _____
- ו. מה סעדיה אומר לברטה? _____

זכריה בן עזרא (5) – שיר

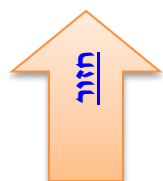
מילים: יעקב אורלנד
לחן: משה וילנסקי

אֲנִי זְכוּרִיָּה בֶּן עֶזְרָא,
וְלַחְמִי לַחֲמָא עֲנִיָּא,
וְגַר אֲנִי בַּמַּעֲבָרָה
אֶצֶּל הַכְּבִישׁ לְנִתְנִיָּה.

בַּחֲרָף – יָא, הַקָּר חוּדֵר,
בְּקִיץ – יָא, מַחְנִיק לִי,
אֲבָל אֵינִי דוֹרֵשׁ יוֹתֵר,
זֶה מָה שֶּׁיֵּשׁ – מִסְפִּיק לִי.

פֶּה כָּל עֹשִׂיר וְכָל עָנִי
מוֹצֵא פָּגָם אוֹ מוֹם לוֹ,
רַק הָאֶחָד, הַתִּימָנִי,
עוֹד לֹא חָסֵר מְאוֹם לוֹ.

המשך השיר באתר [זמרשת](#)

סחלב חם – מתכון (6)

מצרכים

- 100 גר' אגוזים טחונים.
- 4 ליטר חלב.
- 200 גרם קורנפלור.
- סוכר לפי הטעם.

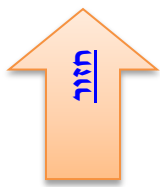
אופן ההכנה

לערבב ללא הפסק, עד שנוצר מרקם אחיד. למזוג לכוסות ולהוסיף:

- קינמון.
- קוקוס.

כוס משקה סחלב, מתוך: ויקיפדיה

אבן-גבירול

רבי שלמה בן יהודה אבן-גבירול היה משורר ופילוסוף יהודי שחי בתקופת תור הזהב של יהדות ספרד. הוא נולד במלגה שבספרד במאה ה-11, בימי הביניים. נחשב לחלוץ הפילוסופיה בספרד, ולכן הפילוסוף היהודי הראשון בספרד. ייחודו בשירתו הדתית, שאף נכנסה לסידורי התפילות. המפורסם בשיריו הפילוסופיים הוא "**כתר מלכות**", שיר תהילה לאלוהים, אשר השפיע על תפיסת עולמם של המקובלים בספרד. כתב את הספר "**תיקון מידות הנפש**", ספר המתאר את המידות המשובחות והמגוונות שבנפש האדם בליווי פסוקי מקרא ואמרות של חכמי יוון וערב. כן כתב את הספר "**מקור חיים**", ספר עיוני הכתוב כדו-שיח בין רב ותלמיד. הספר מוסר את השקפת עולמו של המחבר, שעל-פיה העולם בנוי בהדרגה מהאלוהות אל הנפש, אל הטבע ואל החומר. שלמה אבן-גבירול לא מיעט בערך עצמו. פעמים רבות כתב על מעלתו בחכמה, ולעתים אף בהשוואה לבני דורו: "**והנני ושש עשרה שנותיי, וליבי בן (=קנה בינה) כלב בן השמונים**".

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של אבן-גבירול

1. נולדו בתקופת תור הזהב בספרד : _____
  2. עסקו בפילוסופיה : _____
  3. עסקו בכתיבת שירים ופיוטים : _____
  4. עסקו בכתיבת ספרים : _____
  5. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית : _____
- לדעתכם, במה ייחודו של אבן-גבירול ביחס לאחרים? _____

שלום שבזי

רבי שלום שבזי נחשב לגדול משורריה של יהדות תימן.
הוא נולד בשנת 1619 בתימן הדרומית, למשפחה של מלומדים ושל חכמים.
כשעבר ליישוב שבז, נוסף לו הכינוי "אל-שבזי".
מכונה גם אבא שלום שבזי, כינוי המביע את הכבוד והאהדה של יהדות תימן כלפיו.
בצעירותו נפטר אביו ולכן נדד ברחבי תימן ותמך בפרנסת המשפחה כאורג טליתות.
אהב את העיסוק בלימוד תורה והושפע מהקבלה.
שירתו, שירת קודש, הייתה עבור יהדות תימן ביטוי לייסוריה בגולה, משען רוחני ותקווה לגאולה.
המסורת מייחסת לו כחמישה-עשר אלף שירים.
שיריו מושרים בשבתות, במועדים ובמסיבות שונות.
להלן קטעים משניים משיריו המוכרים:

1. אם ננעלו דלתות נדיבים,	2. אהבת הדסה על לבבי נקשרה,
דלתות מרום לא ננעלו.	ואני בתוך גולה פעמי צוללים.
אל חי מרום על כרובים,	לו יש רשות לי אעלה את חברה
כלם ברוחו יעלו.	תוך שיערי ציון אשר הם נהללים.

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של שלום שבזי

1. נולדו בתימן בתקופתו של שלום שבזי: _____
  2. עסקו בפילוסופיה: _____
  3. עסקו בכתיבת שירים ופיוטים: _____
  4. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית: _____
- לדעתכם, במה ייחודו של שלום שבזי ביחס לאחרים? _____

יהודה הלוי

ר' יהודה הלוי, ריה"ל, היה מגדולי המשוררים וההוגים של יהדות ימי הביניים.

הוא נולד במאה ה-11 בטולדו שבצפון ספרד, למשפחה משכילה ועשירה.

התפרנס מרפואה וממסחר ועסק בפילוסופיה. דיבר עברית והחל לכתוב שירה עוד בנעוריו – שירת

קודש: פיוטים לשבת ולחגים; שירת חול: בנושאי חתונה, ציון, ידידות וכו'.

ריה"ל כתב את ספר "הכוזרי". בספר תשובות לטענות נגד הדת המושפלת (היהדות). באותם ימים,

התנהלה מלחמה בין המוסלמים לנוצרים בספרד, והיהודים סבלו לסירוגין מרדיפות המוסלמים

ומרדיפות הנוצרים. בספר מסופר על מלך הכוזרים, אשר נגלה לו מלאך בחלום ואמר לו: "כוונתך

רצויה לאלוהים, אך מעשך אינו רצוי". כדי לדעת מהו המעשה הרצוי, פנה המלך לחכמי דתות שונות

שיסבירו לו את הפילוסופיה של דתם. המלך השתכנע כי היהדות היא הדת האמתית, הוא התגייר וכך

עשו רבים אחריו.

ריה"ל ביטא את תשוקתו לארץ ישראל בשירים רבים, ביניהם:

"ליבי במזרח ואנוכי בסוף מערב".

"ציון הלא תשאלי לשלום אֶסִירֶיךָ".

בשנת 1140, החליט לעזוב את ספרד ולעלות לארץ ישראל, אך הגיע עד מצרים, ולא ברור אם נפטר

במצרים או בארץ ישראל.

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של יהודה הלוי

1. נולדו בתקופת תור הזהב בספרד:

2. עסקו בפילוסופיה:

3. עסקו בכתיבת שירים ופיוטים:

4. עסקו בכתיבת ספרים:

5. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית:

לדעתכם, במה ייחודו של ריה"ל ביחס לאחרים?

הרמב"ם

רבי משה בן מיימון נולד בקורדובה שבספרד במאה ה-12.

הרמב"ם הוא גדול הפוסקים בכל הדורות, מחשובי הפילוסופים בימי הביניים, איש מדע, חוקר ומנהיג.

משפחתו של הרמב"ם נדדה למרוקו עקב רדיפות היהודים בספרד, משם הגיע הרמב"ם לארץ ישראל, ולבסוף ירד למצרים ונפטר שם בשנת 1204. אגדות שונות נרקמו על המסורת הטוענת כי הוא קבור בטבריה.

בקהיר התפרנס תחילה ממסחר באבנים טובות שניהל אחיו. לאחר מות האח, החל הרמב"ם לעבוד כרופא, ואף התמנה לרופאו הפרטי של הסולטן. הטיף לרפואה מונעת, והמלצותיו הרפואיות דומות למקובלות בימינו: עיסוק בהתעמלות, אכילה מאוזנת, שינה טובה, שמירה על היגיינה וכו'. זכה להכרה כמנהיג וכסמכות רוחנית מצד כל קהילות ישראל, עליו נאמר "ממשה עד משה לא קם כמשה" (בהשוואה למשה רבינו).

לעתים התבסס על הפילוסופיה היוונית, ובכך עורר התנגדות בקרב קהילות יהודיות. האמין כי יש לבדוק כל דעה וכי אין לקבל דעות כמוחלטות.

הרמב"ם כתב ספרים מאז היותו בן שמונה-עשרה. שניים מהחשובים בהם:

1. "משנה תורה" – שבו מסוכמים כל החוקים והמצוות שביהדות בארבעה-עשר ספרים (לכן

נקרא גם "הי"ד החזקה"), בדרך המקרבת אותם להבנת רוב בני האדם.

2. "מורה נבוכים" – שבו התווה הרמב"ם דרך לאדם הדתי הנבון.

הרמב"ם כתב אגרות ליהודי ארצות ערב, ובהן תשובות לשאלות, עצות ודברי עידוד עקב מצבם בגולה. המוכרת ביניהן היא "אגרת תימן".

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של הרמב"ם

1. נולדו בתקופת תור הזהב בספרד: _____

2. עסקו בפילוסופיה: _____

3. עסקו בכתיבת ספרים: _____

4. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית: _____

לדעתכם, במה ייחודו של הרמב"ם ביחס לאחרים? _____

שלמה המלך

שלמה היה בנם של דוד המלך ובת-שבע, והוא השלישי במלכי ישראל, אחרי דוד ושאול.

תקופת מלכותו נמשכה 40 שנה, ויציבות שלטונו הביאה עושר רב לעם ישראל.

את הכסף הרב ניצל לבנייה: ארמון מלוכה, ערים מבוצרות ובית המקדש הראשון.

שלמה המלך סיפח לממלכתו שטחים על-ידי נישואים פוליטיים עם נשים ממשפחות המלוכה של עמים אחרים, כמו הנישואים לבת פרעה, מלך מצרים. כך נתחזקה הברית בין הצדדים ונמנעה מלחמה.

לפי המקרא, שלמה נחשב לחכם מכל אדם. רבים באו לחזות בחכמתו, כדוגמת מלכת שבא מאתיופיה. דוגמה לחכמתו מובאת בסיפור "משפט שלמה".

שלמה היה נשוי לנשים רבות. לעת זקנתו, שכנעו אותו נשותיו לבנות במות לעבודת האלילים בירושלים, דבר שלפי ספר מלכים היה חטא, ושבגללו נקרעה ממלכת ישראל בימי בנו רחבעם.

המסורת היהודית מייחסת לשלמה כתיבת שלושה מספרי התנ"ך:

משלי - שבו פתגמים המבטאים חכמת חיים.

שיר השירים - מגילת אהבה (כנראה בין עם ישראל לאלוהים).

קהלת - מגילה של פילוסופיה והגות.

דוגמה לפתגם מוכר מספר קהלת: "אין חדש תחת השמש".

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של שלמה המלך

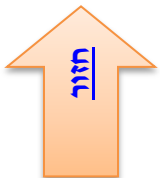
1. נולדו בתקופת המקרא (לפני כ-3,000 שנה):

2. עסקו בפילוסופיה:

3. עסקו בכתיבת ספרים:

4. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על העם:

לדעתכם, במה ייחודו של שלמה המלך ביחס לאחרים?

חוליות ורחובות- תשובות למורה(8)

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של אבן-גבירול

1. נולדו בתקופת תור הזהב בספרד: יהודה הלוי, הרמב"ם.
  2. עסקו בפילוסופיה: יהודה הלוי, הרמב"ם, שלמה המלך.
  3. עסקו בכתיבת שירים ופיוטים: יהודה הלוי, שלום שבזי.
  4. עסקו בכתיבת ספרים: יהודה הלוי, הרמב"ם, שלמה המלך.
  5. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית: יהודה הלוי, הרמב"ם, שלמה המלך, שלום שבזי.
- לדעתכם, במה ייחודו של אבן גבירול ביחס לאחרים? נחשב לחלוץ הפילוסופיה בספרד, ולכן הפילוסוף היהודי הראשון בספרד.

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של שלום שבזי

1. נולדו בתימן בתקופתו של שלום שבזי: אף לא אחד מהם.
  2. עסקו בכתיבת שירים ופיוטים: אבן-גבירול, יהודה הלוי, שלום שבזי.
  3. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית: אבן-גבירול, יהודה הלוי, הרמב"ם, שלמה המלך.
- לדעתכם, במה ייחודו של שלום שבזי ביחס לאחרים? שירתו, שירת קודש, הייתה עבור יהדות תימן ביטוי לייסוריה בגולה, משען רוחני ותקווה לגאולה. המסורת מייחסת לו כחמישה עשר אלף שירים.

משימה: מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של יהודה הלוי

1. נולדו בתקופת תור הזהב בספרד: אבן-גבירול, הרמב"ם.
  2. עסקו בפילוסופיה: אבן-גבירול, הרמב"ם, שלמה המלך.
  3. עסקו בכתיבת שירים ופיוטים: אבן-גבירול, שלום שבזי.
  4. עסקו בכתיבת ספרים: אבן-גבירול, הרמב"ם, שלמה המלך.
  5. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית: אבן-גבירול, הרמב"ם, שלמה המלך, שלום שבזי.
- לדעתכם, במה ייחודו של יה"ל ביחס לאחרים? מזוהה עם הביטויים: "לבי במזרח ואנוכי בסוף מערב", "ציון הלא תשאלי לשלום אֶסְרִיךְ". כתב את ספר "הכוזרי".

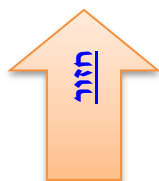

משימה : מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של הרמב"ם

1. נולדו בתקופת תור הזהב בספרד : אבן-גבירול, יהודה הלוי.
  2. עסקו בפילוסופיה : אבן-גבירול, יהודה הלוי, שלמה המלך.
  3. עסקו בכתיבת ספרים : אבן-גבירול, יהודה הלוי, שלמה המלך.
  4. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על הקהילה היהודית : אבן-גבירול, יהודה הלוי, שלמה המלך, שלום שבזי.
- לדעתכם, במה ייחודו של הרמב"ם ביחס לאחרים? גדול הפוסקים בכל הדורות, מחשובי הפילוסופים בימי הביניים, איש מדע, חוקר ומנהיג. כתב את הספר "מורה נבוכים".

משימה : מצאו בקרב הקבוצות האחרות פרטים על אישים אשר יש בהם מכנה משותף עם פרטיו של שלמה המלך

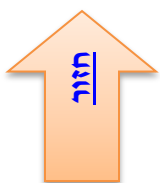
1. נולדו בתקופת המקרא (לפני כ-3,000 שנה) : אף לא אחד מהם.
  2. עסקו בפילוסופיה : אבן-גבירול, יהודה הלוי, הרמב"ם.
  3. עסקו בכתיבת ספרים : אבן-גבירול, יהודה הלוי, הרמב"ם.
  4. דמיון בדרך ההשפעה שלהם על העם : אבן-גבירול, יהודה הלוי, הרמב"ם, שלום שבזי.
- לדעתכם, במה ייחודו של שלמה המלך ביחס לאחרים? לפי המקרא, שלמה נחשב לחכם מכל אדם. דוגמה לחכמתו מובאת בסיפור "משפט שלמה". על-פי המסורת כתב שלושה מספרי התנ"ך : "משלי", "שיר השירים", "קהלת". פתגם מוכר מספר קהלת : "אין חדש תחת השמש".

הסוקרים באים (9)

עליכם לפנות בנימוס לעוברים ולשבים ולשאול אם הם מוכנים לענות על כמה שאלות. הסבירו כי אתם תלמידי בית ספר _____, העורכים סיור להכרת ראש-העין והייחודיות שלה – גם מבחינת מפגש התרבויות המתקיים בה.

1. האם אתה תושב ראש-העין? כמה שנים אתה גר בה? _____
2. מתי הגעת לראש-העין ומהיכן? _____ (אם התשובה היא "מתימן", יש לשאול מהיכן בתימן)
3. מה מקור השם ראש-העין? _____
4. מה היה כאן לפני הקמת היישוב? _____
5. מה מיוחד בראש-העין לעומת ערים אחרות? _____
_____
6. מהו טקס החינה? _____
7. מכלל המאכלים התימניים, האם יש מאכל שאתה אוהב במיוחד? מהו? מדוע? _____
_____
8. בראש-העין חלק וותיק ושכונות חדשות. האם יש קשר בין תושבים משני החלקים? במה הקשר מתבטא? _____
_____
_____
9. לדעתך, מה אפשר להוסיף או לשפר בראש-העין על מנת להדגיש את ייחודה? _____
_____
_____
10. מה אתה אוהב בראש-העין? מדוע? _____
_____
_____

מי אני – מידע (10)

זכריה גלוסקא

זכריה גלוסקא נולד בתימן ב-1894, ועלה לישראל ב-1909. היה נציג "התאחדות התימנים בישראל" בכנסת הראשונה. יצא לשליחות במצרים ובארצות-הברית. נפטר ב-1960.

מרבד הקסמים

"מרבד הקסמים" הוא שמו של מבצע העלאתם של יהודי תימן לארץ ישראל בשנים: 1949, 1950. ידוע גם בשם מבצע "על כנפי נשרים", לפי הכתוב בשמות יט, ד: "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי". נקרא גם מבצע "ביאת המשיח".

שמואל יבניאלי

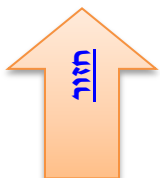
נולד ברוסיה, עלה לארץ ישראל ב-1905, בעלייה השנייה. עסק בחקלאות במקביל לפעילותו כעסקן פועלים. היה בין מייסדי ההסתדרות ועבד במשרד החינוך. קבור בבית הקברות כנרת.

הגה את הרעיון להעלות יהודים מתימן מתוך שיקול שהם – בניגוד לחלוצים, שלא היו מורגלים בעבודה פיזית ובאקלים הקשה – יצליחו לעמוד בתנאים פיזיים קשים ובשכר דל ויכבשו את העבודה מידי הערבים.

בשנת 1911, נסע לתימן במטרה לשכנע את יהודי תימן לעלות לארץ ישראל. הוא הבטיח לעולים דיור, שכר הולם ואפשרות לשמור על צביון חיים דתי.

הוא התחפש לתימני, כדי שהשלטון הטורקי לא יעצור אותו, הציג עצמו בפני רבני תימן בשם ר' אליעזר בן יוסף והצטייד בתשובות לשאלות בענייני הלכה שכתב הרב קוק לרבני תימן. בפני יהודי תימן הציג את רעיון העלייה לארץ כשליחות דתית ופרט על רגשותיהם הדתיים ועל כמיהתם לגאולה.

חלק מהעולים שעלו בעקבות מסעו זה התיישבו סמוך למושבה כנרת ונקראו "תימני כנרת". קבוצת עולים אחרת התיישבה בחדרה. הבטחותיו של יבניאלי לעולים לא מומשו בסופו של דבר.

תרבות ומורשת בראש-העין – ניווט משימתי (11)

תרבות ומורשת בראש-העין

”וַאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כְּנָפֵי נְשָׁרִים וַאֲבָא אֶתְכֶם אֵלַי” (שמות יט, ד)

מרכז מורשת יהדות תימן, מתוך: [ויקיפדיה](#)

(כתבו: המש"צים תמר ידידים ורונית לגאלי)

שלום תלמידים,

להלן כללי התנהגות, ביטחון ובטיחות לניווט בראש-העין :

1. לאחר ארוחת הבוקר יש לנקות את המקום. כן יש להימנע מהשלכת פסולת במהלך הסיור ברחובות העיר.
  2. הניווט הוא חולייתי (בקבוצות), עליכם לנוע בין התחנות יחדיו בקבוצה, אסור לפצל קבוצה.
  3. כתבי החידה יובילו אתכם לתחנות המשימה, שם יחכו לכם המש"צים.
  4. עליכם לנוע אך ורק במדרכות ולחצות כבישים במעברי חצייה ובאור ירוק ברמזורים בלבד.
  5. יצגו עצמכם בכבוד ובנימוס במגעכם עם תושבי העיר במהלך הסיור.
  6. עליכם לחזור לגן המומינים (פארק "לב העיר"), ברחוב מרבד הקסמים 10, בשעה _____ גם אם לא סיימתם את כל המשימות.
  7. מספר טלפון לעת חירום : _____
  8. שמרו על עצמכם וסיור מהנה.
- קבוצה שתגיע בזמן הקצר ביותר לנקודת הסיום ושענתה על כל המשימות נכון תוכרז כזוכה.**
חישבו כיצד לנהל את זמנכם ביעילות, והיעזרו ביתרונות שקבוצה יכולה להעניק.

גינה ציבורית בשכונת מצפה אפק (1) – נערכה תצפית בעזרת חידות מצויירות.

בית מורשת תימן (2)

1. מה הייחוד בצורת המבנה של מוזאון בית מורשת תימן?

---

2. על הקיר החיצוני של מוזאון מורשת תימן מוצגות תמונות של בעלי מלאכה. אילו סוגי בעלי מלאכה מוצגים בתמונות?

---

3. חפשו שלט הסברה בצבע כחול ברחבת המוזאון. קראו את הכתוב בשלט וכתבו אילו שימושים נעשו מאז ועד היום במבנה המוזאון.

---

4. מה מתוך התרבות והמורשת התימנית נחשף בפניכם בביקורכם במוזאון?

קיר זיכרון (3)

1. על קיר הזיכרון מופיעים שלושה סמלים. רשמו אילו פרטים מופיעים בכל סמל.

א: סמל-

ב: סמל-

ג: סמל-

רשמו את הפסוקים מהתנ"ך החרותים על קיר הזיכרון:

כדי להגיע לתחנה הבאה, פתרו את כתב החידה

	שְׁבוּזִי לְבוֹנָה	מִפְגֵּשׁ בֵּין	שֶׁהוּא	בְּצוּמַת	
אֲשֶׁר נִבְנָה עַל	סְבִיבְתִי שְׂאִי-אִפְשָׁר ל-	יֵשׁ			

רשמו את המשפט :

פסל כחול (4)

1. היעזרו בדמיונכם וחשבו מה מבטא כל פרט בפסל הכחול.

כדי להגיע לתחנה הבאה, פתרו את כתב חידה

1 3 6 4 7 2 5 X 4 8 7 3 4 8 7 3 4 5 4

מה שמות הרחובות? 6 3 4 5 4 2 7

⌘	7	⊗	⊞	⌚	7	⌘	7	1	3	4
כ	י	ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
X	W	4	⊙	7	2	⊞	4	7	⌘	2
ת	ש	ר	ק	צ	פ	ע	ס	נ	מ	ל

מגדל שמירה (5)

בפינת הרחובות יבנאלי-אבן-גבירול, מצוי מגדל שאין עליו שלט הסברה.

1. למה לדעתכם שימש המגדל? _____

2. מי לדעתכם בנה את המגדל? _____

3. מה הייתם מציעים לכתוב בשלט הסברה על המגדל למען מבקרים אחרים?

בית ראש המועצה הראשון (6)

1. כתבו שלושה פרטי מידע על ראש המועצה הראשון:

כתב חידה: כדי להגיע לתחנה הבאה, עליכם לפענח כל מילה – קראו משמאל לימין

הנחתה הילאש מכילע עיגהל תאצמנ יוסב בוחר ילאינבי.
' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____

מכילע, סנכיהל, הטמיסל, לומ, הנבמ, יטירב, קיתע. ושפח, תא,
' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____

הסינכה.

_____

לאן הגעתם? _____

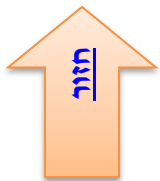
בית הקולנוע הישן(7)

עיריית ראש-העין מחפשת רעיונות לשיפוץ מבנה הקולנוע הישן להנאת תושביה. בקשת העירייה היא לשלב את עברו של המקום בעיצוב החדשני או העתידי.

1. מה נשאר בשטח מבית הקולנוע הישן? _____

2. למה שימש המבנה קודם שהיה לקולנוע? _____

3. מה הייתם מציעים לעשות ממבנה הקולנוע הישן? _____

תרבות ומורשת בראש-העין – ניווט משימתי (12) – תשובות למורה

שלום תלמידים,

להלן כללי התנהגות, ביטחון ובטיחות לניווט תכסית (עירוני) בראש-העין

1. לאחר ארוחת הבוקר יש לנקות את המקום, ויש להימנע מהשלכת פסולת ברחובות העיר במהלך הסיור.
2. הניווט הוא חולייתי (בקבוצות), עליכם לנוע בין התחנות יחדיו בקבוצה, אסור לפצל קבוצה.
3. כתבי החידה יובילו אתכם לתחנות המשימה, שם יחכו לכם המש"צים.
4. עליכם לנוע אך ורק במדרכות, ולחצות כבישים במעברי חצייה ובאור ירוק ברמזורים.
5. יצגו עצמכם בכבוד ובנימוס במגעכם עם תושבי העיר במהלך הסיור.
6. עליכם לחזור לגן המומינים בשעה _____, גם אם לא סיימתם את כל המשימות.
7. מספר טלפון לעת חירום: _____
8. שמרו על עצמכם וסיור מהנה.

קבוצה שתגיע בזמן הקצר ביותר ושענתה על כל המשימות נכון תוכרז כזוכה.
חישבו כיצד לנהל את זמנכם ביעילות והיעזרו ביתרונות שקבוצה יכולה להעניק.

קיר זיכרון (1)

1. על קיר הזיכרון מופיעים שלושה סמלים. רשמו אילו פרטים מופיעים בכל סמל.

סמל ראש-העין: משקף את מעיינות ראש-העין, את הפריחה

החדשה של היישוב ואת העלייה מתימן.

על-פי המילון, פירושו של המונח "סמל" הוא ציור או תמונה המביעים רעיון מסוים או המתארים משהו האופייני לפעולתו של מוסד או של מפעל מסוים.

הרעיון שנבחר לסמל נלקח משמות יט, ד, והוא מדגיש את רעיון השיבה לארץ ישראל: "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי".

בסמל באים לידי ביטוי החיים החדשים של העולים מתימן לארץ ישראל, התיישבותם במקום החדש ורצונם להקים יישוב שבו בתים קטנים וגגות רעפים אדומים. בחלקו העליון של הסמל, מצוירות כנפי נשרים; ובחלקו התחתון, מרבד הקסמים. שני אלמנטים אלו מייצגים את העלייה מתימן. המזרקה מייצגת את מעיינות המים שנמצאים במקום שבו בחרו העולים להתיישב. הבתים והעצים מסמלים את אופי היישוב: קטן וחם, זיקה לאדמה. הסמל אושר בישיבת המועצה, בראשות שלום מנצורה, ביום ב' בכסלו תשכ"ט, 1.12.1968.

את הסמל עיצב אהרון אלקלעי – שהיה באותן שנים מדריך לציור ולגרפיקה בבית הנוער בראש-העין – בעידודו ובתמיכתו של מרדכי יצהרי – סופר ומשורר יליד תימן ותושב העיר.
(מתוך : אתר ראש-העין)

סמל צבא ההגנה לישראל

סמל צה"ל הוא הסמל המייצג את צה"ל. הסמל מכיל בתוכו את סמל ההגנה – חרב מלופפת בענף של זית. סמל ההגנה מופיע בסיכת מפקד מחלקה, הניתנת למפקדים מאז קורס הקצינים הראשון של צה"ל. החרב בסמל מייצגת את המלחמה, בעוד שענף הזית מסמל את הכמיהה לשלום. החרב והענף נתונים בתוך קווי מתאר של מגן דוד, סמל חשוב במסורת היהודית, המסמל את העם היהודי ואת ההיסטוריה שלו. בסמל מופיע הכיתוב "צבא ההגנה לישראל", כעל גבי כרזה. את הסמל עיצב האדריכל אריה אלחנני, שעיצב גם את סמל ההגנה ואת סמל הפלמ"ח. הסמל מופיע על דגלי צה"ל ובכל מחנה צבאי. כן הוא נמצא על מצבותיהם של כל חללי צה"ל, וגם על קברם של חללי האצ"ל ומחתרות אחרות שנפלו לפני הקמת צה"ל. הסמל נענד כסמל כובע על כומתתו של הרמטכ"ל בלבד. (מתוך : ויקפדיה)

א : סמל עיריית ראש-העין

ב : סמל צה"ל

ג : סמל נר זיכרון

רשמו את הפסוקים מהתנ"ך החרותים על קיר הזיכרון :

"לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ידעו עוד מלחמה", ישעיהו ב, ד.

"נקיתי דמם לא נקיתי", יואל ד, כא.

בית מורשת תימן (2)

מתוך : פיקווקי

צילום : ד"ר אבישי טייכר

1. מה הייחוד בצורת המבנה של מוזאון בית מורשת תימן?
גגות קשתיים, עמודי תמיכה מצופים בלבנים אדומות כמו באנגליה, מבנה מאורך.
2. על הקיר החיצוני של מוזאון מורשת תימן מוצגות תמונות של בעלי מלאכה.
אילו סוגי בעלי מלאכה מוצגים בתמונות?
אופה פיתות, צורף, פחח, מורי, נגר.
3. חפשו שלט הסברה בצבע כחול ברחבת המוזאון. קראו את הכתוב בשלט וכתבו אילו שימושים נעשו מאז ועד היום במבנה המוזאון. נמצא בתוך מבנה בריטי ישן, שימש את המחנה הבריטי, שימש בשנים 1949-1951 את מחנה העולים כבית ילדים. שימש בית ספר לבנות תחנת כיבוי. היום משמש כבית מורשת.
4. מה מתוך התרבות והמורשת התימנית נחשף בפניכם בביקורכם במוזאון?

כדי להגיע לתחנה הבאה, פתרו את כתב החידה

				בצומת
שבזי לרחוב בונה	מפגש בין רחוב	שהוא		
				יש
אשר נבנה על	סביבתי שאי-אפשר ל-			

רשמו את המשפט: בצומת רמזורים שהוא נקודת מפגש בין רחוב שלום שבזי לרחוב בונה בית המקדש שלמה המלך, יש עצם סביבתי שאי-אפשר לפספס אשר נבנה על-ידי מהנדסים.

הפסל הכחול (3)

1. היעזרו בדמיונכם וחשבו מה מבטא כל פרט בפסל הכחול.

כחול מסמל את מעיינות הירקון, שעל שמם קרויה העיר ראש-העין: ראש המעיינות. עמודי הכנפיים מסמלים את עליית יהודי תימן בשנים 1949, 1950, ואת שם העלייה: "על כנפי נשרים", כן הם מסמלים את פרץ מי המעיינות. הפסים הכחולים מסמלים את צינורות המוביל הארצי המתחברים למעיינות ראש-העין, וגם את פסי המסילה ראש-העין-יפו. החישוק העגול שבראש הפסל מסמל את איחוד התרבויות בעיר ואת האיחוד בין התושבים הוותיקים והחדשים.

כדי להגיע לתחנה הבאה, פתרו את כתב חידה

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
 בוחר תניפ לוריבג נבא - בוחר ילאינבי
 מה שמות הרחובות? אבן-גבירול-יבניאלי

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ
ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת

מגדל שמירה (4)

בפינת הרחובות יבניאלי-אבן-גבירול, מצוי מגדל שאין עליו שלט הסברה.

- למה לדעתכם שימש המגדל? מגדל שמירה על מחסני הציוד הצבאי של הבסיס הבריטי.
- מי לדעתכם בנה את המגדל? הבריטים בתקופת שלטונם בארץ.
- מה הייתם מציעים לכתוב בשלט הסברה על המגדל למען מבקרים אחרים? מגדל שמירה זה נבנה על-ידי הצבא הבריטי בעת שלטונם בארץ לצורך שמירה על המחנה הצבאי הבריטי שבו היו מחסני תחמושת ובתי מלאכה.

בית ראש המועצה הראשון (5)

תמונת ביתו של ראש העיר הראשון, זכריה משה, ברחוב יבניאלי 34

2. כתבו שלושה פרטי מידע על ראש המועצה הראשון:

כתב חידה: כדי להגיע לתחנה הבאה, עליכם לפענח כל מילה, קראו את המילים משמאל לימין

הנחתה הילאש מכילע עיגהל תאצמנ פוסב בוחר ילאינבי.
התחנה אליה עליכם להגיע נמצאת בסוף רחוב יבניאלי.

מכילע, סנכיהל, הטמיסל, לומ, הנבמ, יטירב, קיתע. ושפח, תא, הסינכה.
עליכם להיכנס לסמטה מול מבנה בריטי עתיק. חפשו את הכניסה.

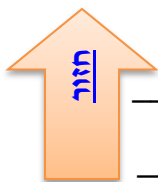
לאן הגעתם? בית הקולנוע הישן

בית הקולנוע הישן (6)

שער הקולנוע וחלון למכירת כרטיסים

1. מה נשאר בשטח מבית הקולנוע הישן? המבנה, השער לקולנוע, חלון למכירת כרטיסים
2. למה שימש המבנה קודם שהיה לקולנוע? בשנים 1948-1950 הפעילה הסוכנות היהודית במבנה זה מטבח שבו קיבלו העולים החדשים את מזונם שלוש פעמים ביום.
3. עיריית ראש-העין מחפשת רעיונות לשיפוץ מבנה הקולנוע הישן להנאת תושביה. בקשת העירייה היא לשלב את עברו של המקום בעיצוב החדשני או העתידי.
מה הייתם מציעים לעשות ממבנה הקולנוע הישן?

מעגל של"ח (13)

[מהו מעגל של"ח](#)

[דיון במסר הערכי](#)

המסר הערכי

באחריותי לתרום את חלקי לקבלת האחר ולקידום שיח סובלני, לשם חיזוק לכידותה וחוסנה החברתי של מדינת ישראל.

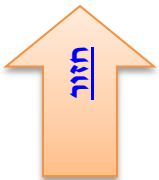
כללי שיחה

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

שאלות מנחות

- א. מה למדנו היום שהיה חדש עבורכם?
- ב. במה התבטא מפגש התרבויות במהלך היש"מ?
- במהלך היש"מ ראינו מבנים מהתקופה שהבריטים שלטו בארץ (לפניהם שלטו כאן העות'מאנים). לדעתכם, האם התקיים מפגש תרבויות בין תושבי הארץ לאלו ששלטו בה? איזה אופי היה למפגש זה? (קונפליקטים, השפעות תרבותיות וכו'. ראו בערך ["תרבות ישראלית" בוויקיפדיה](#).)
- ג. מה המשותף לכם, למשפחתכם, למורשת שלכם ולתרבות והמורשת התימנית? פרטו.
- ד. מדוע חשוב למצוא את המשותף? מדוע חשוב גם להדגיש את הייחוד?
- ה. האם בחייכם שלכם מתקיים מפגש תרבויות?
- ו. מהו המסר החשוב ביותר שלמדתם היום?

נסיים בקטע המחזה של חיי היומיום בראש-העין: "אל תגידו ב'קאת'" (14)

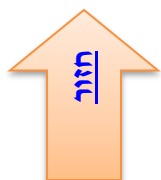

אל תגידו ב"קאת" (14) – המחזה

מחיי היומיום בראש-העין

משימת מש"צים: קראו את הסיפור והציגו אותו בצורה חוויתית.

לדוגמה: אל תגידו בקאת - מתוך : סיפורי ראש-העין - איתמר פנחס, עמ' 14-15

זרקור מידע – ראש-העין (15)

ראש-העין – ממחנה עולים לעיר ושימור המורשת

יסכה רוזנברג ואבי ששון*

ראש-העין, יישוב שראשיתו מחנה מעבר לעולים מתימן בתחומי מחנה צבאי בריטי נטוש, היה ליישוב קבע ולעיר העוברת תמורות ושינויים במרקם הפיזי והחברתי שלה.

בתחילת שנות הארבעים של המאה ה-20, הוקם במקום מחנה של הצבא הבריטי, שנקרא בשם ראס אל-עין (Ras El Ein). המחנה הוקם במקום זה, בין היתר, בשל הקרבה למסילת הברזל, שהוקמה עוד בשנות העשרים. היה זה מחנה תחזוקה ואחסנה ששימש כמה בסיסים של חיל האוויר הבריטי באזור. המחנה התפרש על פני שטח רחב (כדי להקשות את פגיעת המפציצים), והיו בו בעיקר מבני אחסנה גדולים.

במהלך המבצע החשאי הגדול "על כנפי נשרים", עלו לארץ במטוסים בשנים 1949, 1950, כחמישים אלף עולים מתימן. העולים הועברו משדה התעופה לוד למחנות מעבר שונים ברחבי המדינה הצעירה. כך, בשבועות אחדים, הוכשר גם בסיס חיל האוויר הבריטי הנטוש "ראס אל-עין" לקליטת העולים מתימן. קיומן של תשתיות פיזיות בסיסיות במקום זה, כמו מערכות חשמל, מים ודרכים, וכן קיומם של מבנים רבים הבנויים סיליקט היו חלק מהסיבות להקמתו של מחנה מעבר לעולים באזור זה.

בשבועות אחדים הוקם כאן מחנה אוהלים גדול למגורי העולים. בחלק מהמבנים הבריטיים הנטושים נפתחו מוסדות ציבוריים, כגון: מטבחים, מחסני ציוד, מרפאות, בית חולים, משרדים, חדרי מגורים לצוות העובדים במחנה ועוד. כל זאת כדי לתת מענה מהיר וסביר לצרכים הרבים של אלפי העולים שנקלטו כאן. מלבד באוהלים, שוכנו חלק מהמשפחות במבני המגורים הבריטיים, לעתים משפחות מספר במבנה אחד.

בעידודם ובהכוונתם של הגורמים המיישבים, עזבו רבים מן העולים את מחנה ראש-העין כדי למצוא עתיד טוב יותר בהתיישבות קבע באזורים שונים בארץ.

במהלך כל תקופת קיומו של מחנה העולים (1949-1951), הייתה הסוכנות היהודית הגורם המרכזי שטיפל בכל ענייני העולים. בשנת 1951, הוחלט להקים בראש-העין יישוב קבע. בעקבות החלטה זו, נסגר מחנה העולים. מעתה עברה האחריות לטיפול בעולים ולניהול היישוב הצעיר לידי נציגי משרדי הממשלה השונים ולידי המנהיגות המקומית שהלכה והתהוותה. בשנת 1955, נערכו הבחירות הרשמיות למועצה המקומית הראשונה – אירוע שנחשב צעד חשוב לקראת עצמאותו של היישוב.

ביישוב הקבע נבנו בתים קטנים מאוד, לרוב נבנו הבתים כשתי יחידות, בנות 24 מ"ר כל אחת, שלהן קיר משותף. היחידות נבנו על מגרשים גדולים (750-1,500 מ"ר). כוונת המתכננים הייתה שהמגרש הגדול ישמש כמשק עזר, ושהיישוב יישא אופי כפרי למחצה, מעין עיירה כפרית. הרעיון לא עלה יפה, בין היתר משום שהעולים כלל לא היו חקלאים בתימן. בחלוף עשורים אחדים, נמצא למגרשים גדולים אלה ייעוד, כאשר בנים

* יסכה רוזנברג – ילידת ראש-העין ותושבת המקום, מורת דרך ופעילה בתחום המורשת בעיר ופיתוח התיירות בה.

ד"ר אבי ששון – מרצה בכיר במכללה האקדמית באשקלון, ערך סקר אתרים היסטוריים לשימור בראש-העין.

ונכדים בנו בתייהם מאחורי בתי הוריהם. הבתים הקטנים הורחבו אף הם טיפין-טיפין, חדר אחר חדר, בהתאם לצרכים הגדלים ולאפשרויות הכלכליות (אשר לרוב לא גדלו באותו קצב). במשך כארבעים שנה (עד לראשית שנות התשעים), היה הרוב המוחלט של אוכלוסיית המקום ממוצא תימני. עובדה זו הטביעה את חותמה על התפתחותו של היישוב – הן בהיבטים הפיזיים הן בהיבטים החברתיים.

מסוף שנות השמונים של המאה ה-20, מצויה ראש-העין בתהליך מואץ של בינוי ופיתוח, המחולל תמורות משמעותיות במרקם הפיזי והחברתי שלה. שכונות חדשות החלו להיבנות על הגבעות שמזרחית לשש השכונות הוותיקות, ובהן נקלטת אוכלוסייה הטרונגנית. אוכלוסיית היישוב גדלה (בשנים 1995-2005) עד פי שניים ויותר משהייתה. השכונות החדשות, שמרביתן בנויות בתים פרטיים ומיעוטן בתי דירות, משכו אוכלוסייה חדשה, גם מחוץ לראש-העין. קרנו של היישוב עלתה – הן תדמיתית הן כלכלית-חברתית.

כמו כן, הוקם איזור תעסוקה חדש צפונית לכביש 5. היום העיר נתפסת כפרוור של המטרופולין התל-אביבי. העיר בעלת מיקום מרכזי וקשר תחבורתי טוב הודות לכבישים 5, 6, 444. לאחרונה חודשה הגעת רכבות לתחנה מחוץ לעיר. ראש-העין היא כיום עיר בת כ-40,000 תושבים ושטח שיפוט של 30,000 דונם. בשנת 1994, זכתה ראש-העין למעמד של עיר.

התמורות הנרחבות שידעה העיר בשישים שנותיה לוו, לעתים, גם בהרס מבנים היסטוריים מהמחנה הבריטי ומראשית ההתיישבות במקום ובפגיעה בהם. עד היום נותרו שרידים מובהקים למחנה הבריטי במתווה הרחובות של שכונה ד' (שכונת רמב"ם). עובדה זו חידדה את הצורך הבהול לתיעוד ולשימור המורשת הבנויה והמורשת התרבותית של העיר ושל תושביה. אחת הפעולות הראשונות של מועצת העיר הייתה הקמת ועדת שימור עירונית וביצוע סקר אתרים היסטוריים לשימור.

מטרת הסקר הייתה לאתר אתרי מורשת (מבנים, מתקנים, עצים וכו') בשטח המוניציפאלי של העיר לצורך הכנת תכנית לשימור אתרים ביישוב. כן תוכנן לגבש תכניות חינוכיות בהקשר זה, על מנת להעצים ולחזק את זיקת הקהילה (לוקאל-פטריאטיזם) אל היישוב ואל עברו.

במסגרת הסקר, נרשמו כ-150 אתרים וערכי נוף ומורשת בעיר. בתוכם, ריכוז גדול של אתרים ושל שרידים מראשית ימי העיר, משנות החמישים והשישים; כ-30 מבנים ואתרים משרידי המחנה הבריטי, ובהם: מגדלי שמירה, האנגרים, מבני מגורים ומקבצי איקליפטוס; כ-90 בתים ושיכונים (המקובצים ברחובות יבניאלי; רשי; שילה; שבזי); כעשרה מבנים ציבוריים מראשית העיר; כ-20 גינות ואתרי צומח; חמישה סבילים מודרניים – תופעה ייחודית לראש-העין, ועוד.

בדרך כלל, תפיסת השימור מסתמכת על היסודות הפיזיים והאדריכליים של שרידי הנוף והתרבות. בעולם שבו הנוף, הפתוח והאורבאני, הולך ומשתנה, ניתנת תשומת לב המשמרים, ובדרך כלל גם האדריכלים, לשימור המצאי ולניסיונות שחזור העבר האדריכלי והסביבתי. אולם, לעתים שימור בסגנון כזה, הנעדר התייחסות לשוב ולתרבות האנושית שאכלסה מבנים ונופים, מאבד את הלחוחות ואת הנשמה היתרה שהייתה בעבר באתרים כאלה ואחרים.

ייחודה של ראש-העין, וייחודם של המבנים ששרדו בה, הוא בשילוב הבלתי-ניתן להפרדה בין המצאי האדריכלי לסיפור האנושי, החברתי והתרבותי של דייריו. נדמה כי יותר מן החיילים הבריטיים, דייריו של המחנה הצבאי שהוקם באתר ראש אל-עין כשמונה שנים לפני קום המדינה היו דווקא העולים מתימן, שהפיחו במחנה רוח אחרת, רוח של חיים אחרים, רוח של יצירה, של השתרשות ושל התחדשות. אשר על כן, הגרעין

ההיסטורי של העיירה ראש-העין, הנמצא בשרידי המחנה הצבאי הבריטי, הוא נוף תרבות שמספר על שנותיה הראשונות של המדינה בכלל ועל חבלי הקליטה של העולים מתימן וחבלי לידה הקשים של העיר בפרט. כחלק מהפעולות לשימור המורשת והמידע שעבר עד עתה בעל-פה, מקיימת העיר יוזמה חדשה של תיעוד קהילתי: איסוף וריכוז מידע שעבר בעל-פה בקרב אוכלוסיית הראשונים.

על כן, נראה כי השימור בראש-העין איננו יכול להיות כבתכנית שימור אדריכלי שגרתית, אלא דורש התייחסות לאדריכלות ולחברה, לתכנון נוף ולעיצובו, למבנים ולאוכלוסייה – שהם מרכיבי היסוד של הגדרת "נוף תרבות". נוף התרבות בראש-העין הם בתי המחנה הצבאי ודיירי המעברות, מבני הצבא הבריטי ודייריו התימנים, מבנים בנויים אבן וזיכרון האוהלים. שילובם של יסודות אלה בתכנית השימור עשוי להגביר את מידת הזהות וההגדרה המקומית של העיר ביחס לשרידיה ולתושביה ולערכים ייחודיים בנופי התרבות של מדינת ישראל.

ייחודו של אזור הגרעין ההיסטורי של ראש-העין הוא בבנייה הכפרית, לכאורה, של בתים חד-קומתיים ודו-קומתיים, של גינות גדולות בחזיתות הבתים ובגבם, של שטחים פתוחים רבים. וכל זה, כאמור, דווקא בגרעין היישוב, שבדרך-כלל בנוי כמערך של רחובות צרים וצפופים ושל בנייה רוויה יחסית. האזור מאופיין בגינות ובנטיעות מסורתיות – הכוללות צמחים ועצים הקשורים לקיום מצוות, כגון שבעת המינים וארבעת המינים ועוד. אלו המשווים לגרעין ההיסטורי של העיר מראה ייחודי ומרתק מבחינה נופית והיסטורית.

לעיון נוסף

הורביץ, א' (2006), **ביטוי הזהות בנוף העירוני: ראש-העין הוותיקה כמקרה דוגמה**, עבודה לצורך קבלת תואר מגיסטר באדריכלות, הטכניון, חיפה.

שמשוני, ד' (2002), **ראש-העין – ממחנה עולים למעברה משגשגת**, ירושלים: מאגנס.

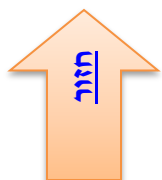
ששון, א' (2008), **סקר אתרים היסטוריים לשימור בראש-העין**, אשקלון: הקרן לחקר מישור החוף.

מעברת ראש-העין, צילום, דויד אלדן 1950-מתוך : [אוסף התמונות הלאומי](#)

מעברת ראש העין במבנים של מה שהיה המחנה הבריטי בראש-העין, דויד אלדן 1950-מתוך : [אוסף התמונות הלאומי](#)

ניהול היש"מ (16)

א. טבלת ניקוד

ח ו ל י ה	אישור הורים	כובע, מים, תלבושת	הקשבה והתנהגות ממושמעת	שמירה על ניקיון	שמירה על בטיחות	יוזמה, השתתפות	מענה על משימות הניווט	זמן סיום הניווט	ניקוד סופי
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									

צורת הניקוד : נקודה אחת על כל התנהגות ופעולה, בניקוד הסופי נסכם הנקודות, באחריות המש"צים.

ב. תשובות הכוונה למש"צים להדרכה בתחנות

קיר זיכרון

1. לתאר את האנדרטה (צבעים, סמלים, שמות החללים, נר זיכרון, פסוקים מהתנ"ך וכו').
2. מה פירוש המילים "יד לבנים"? (נד – מילה נרדפת לאנדרטה, בנים – החיילים שלנו הם כמו בנים של כולנו).
3. אילו סמלים יש באנדרטה? (סמל צה"ל, סמל ראש-העין, סמל "יד לבנים")
4. לפרט מה יש בכל סמל (אילו פרטים יש בכל סמל, למשל: בסמל צה"ל יש חרב, עלה זית וכו').
5. אילו טקסים נערכים כאן ומתי?

בית מורשת תימן (מבחוץ)

1. לתאר את המבנה (מבנה בריטי עתיק, לבנים אדומות כמו בבתים באנגליה, גגות מעוגלים).
2. מי בנה את המבנה? (הבריטים)
3. מתי נבנה? (לפני קום המדינה, עוד כשהבריטים שלטו בארץ)
4. למה שימש המבנה בעבר? (מחנה בריטי צבאי, ואחר כך, בשנים 1949-1951, שימש כמחנה לעולים שהגיעו מתימן, אחר כך שימש בית ילדים, בית ספר לבנות, תחנת כיבוי והיום מוזאון למורשת תימן).
5. מה מתארות התמונות שעל הקיר החיצוני? (תמונות מהעלייה התימנית ומחיי היומיום במחנה העולים: מורי מלמד, מטבח תימני, אמנות הצורפות, אפייה).

פסל כחול

פסל שהזמין ראש העיר לשעבר יגאל יוסף, במטרה לבטא את החיבור שבין ראש-העין הוותיקה לחדשה, ואת חידוש ראש-העין.

סמלים בפסל

כנפיים: מסמלות את מבצע "מרבד הקסמים" – מבצע העלאתם של יהודי תימן לארץ ישראל בשנים 1949, 1950. ידוע גם בשם "מבצע על כנפי נשרים", על-פי הכתוב בשמות יט, ד: "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי". נקרא גם מבצע "ביאת המשיח". הכנפיים מזכירות גם התפרצות מעיין (מעיינות ראש-העין).

חישוק עגול : מסמל איחוד בין השכונות הוותיקות לחדשות, ואיחוד בין כלל עם ישראל.

פסי מתכת : מסמלים את צינורות המוביל הארצי המובילים מים מהכנרת לראש-העין.

צבע כחול : מסמל מים, את מעיינות ראש-העין.

מגדל שמירה : ישן ומט ליפול, שריד מהמחנה הבריטי, נמצא ברחוב יבניאלי פינת אבן-גבירול.

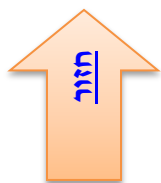
במקום אין שלט.

1. למה שימש המגדל? (מגדל שמירה על המחנה הבריטי).
2. מי בנה את המגדל? (הצבא הבריטי).
3. מתי הוא נבנה? (בזמן המנדט הבריטי, לפני קום המדינה).
4. במקום אין שלט הסברה למבקרים, מה הייתם מציעים שיהיה כתוב על שלט כזה?

בית הקולנוע הישן

אפשר לערוך הצגה עם תלבושות שהמש"צים יביאו. ואפשר תפקידים בהצגה שיינתנו לתלמידי כיתות ד' (בסיוור "הישוב שלי" המתקיים בהפעלת מש"צים) עם אביזרי תלבושות.

זהו מבנה בריטי ששימש כמטבח המחנה הבריטי. לאחר שהוקם מחנה העולים, שימש המבנה למטבח עבור העולים החדשים, ובו קיבלו ראשוני המתיישבים התימנים שלוש ארוחות ביום. מאוחר יותר, שימש כבית קולנוע – עד לשנות ה-80. את בית הקולנוע החזיקו שלוש משפחות מראש-העין. היום עומד בשימונו ומט ליפול. על המבנה יש שלט כחול. להוציא מידע מהשלט.

ביבליוגרפיה מומלצת

- הורביץ, א' (2006), **ביטוי הזהות בנוף העירוני: ראש-העין הוותיקה כמקרה דוגמה**, עבודה לצורך קבלת תואר מגיסטר באדריכלות, הטכניון, חיפה.
- יצהרי, מ' (1993), **אוצר המשלים והפתגמים התימניים**, ירושלים: האגודה לטיפול חברה ותרבות.
- סגל, א' ורודיק, ד' (1995), **ראש-העין שלנו**, עיריית ראש-העין.
- פנחס, א' (1994), **סיפורי ראש-העין**, קו אור.
- צמרת, צ' יבלונקה, ח' (1997), **מעברת ראש העין העשור הראשון תש"ח-תשי"ח**, עידן 20, ירושלים: יד בן צבי
- שמשוני, ד' (2002), **ראש-העין – ממחנה עולים למעברה משגשגת**, ירושלים: מאגנס.
- ששון, א' (2008), **סקר אתרים היסטוריים לשימור בראש-העין**, אשקלון: הקרן לחקר מישור החוף.

קישורים אינטרנטיים נוספים

[אתר עיריית ראש-העין](#) – ארכיון.

[בית הקולנוע הראשון בראש-העין](#) – הארץ.

[בית קולנוע ראשון בראש-העין](#)

[האגודה לטיפול חברה ותרבות מורשת יהודי תימן](#)

[העיר המוזיקלית ראש-העין](#) – יוטיוב (סרטון העוסק במפגש תרבויות בראש העין).

[העלייה מתימן](#) – אתר מט"ח.

[יהדות תימן – מאז ועד היום](#) – יוטיוב.

[יסכה רווה – על ראש-העין](#).

"ישראל נגלת לעין" – מידע על ראש העיר הראשון, זכריה משה.

"ישראל נגלת לעין" – תמונות ועיתונות מראש-העין.

מגדלי שמירה בראש העין.

מידע על ראש-העין – יוטיוב.

"מרבד הקסמים".

קולנוע ירקון בראש-העין.

קולנוע ראש העין הישן – יוטיוב

ראש-העין – שישים שנה לעלייה של יהודי תימן – יוטיוב, כתב: איתמר פנחס.

שימור מבנים.

תימני אוריגיןל.

תמונת ביתו של ראש העיר הראשון – ברחוב יבניאלי 34.

